

JOHN CLARKE ȘI LUPTA PENTRU LIBERTATEA RELIGIOASĂ

Conf. univ. dr. Sorin BĂDRĂGAN

*Prodecan, Facultatea de Teologie Baptistă,
Universitatea din București, România
sorinbadragan@yahoo.com*

Abstract: John Clarke and the struggle for religious freedom.

John Clarke is one of the pioneers of the Baptist faith in the New World of the seventeenth century, but also one of the most remarkable fighters for religious freedom. He has not yet received the attention he deserves for his strategic battle for achieving a place where freedom of conscience can be literally lived out. Inspired by Roger Williams of the Providence Plantation, Clarke and others purchase an island from the Indians in order to create a haven for all those wanting to freely exercise what they believe to be the right to religious freedom. John Clarke, a highly educated Englishman who had sailed to the new shores in order to find freedom, takes on the challenge of getting the approval by the English Crown of a charter that would offer religious freedom to all inhabitants of the newly formed Rhode Island colony. In 1663, the Baptist pastor receives the charter signed by the King, a constitution that was unique at the time and which was the longest surviving fundamental law of a state until the nineteenth century.

Keywords: *John Clarke, religious freedom, Baptists, Rhode Island Royal Charter 1663.*

Una dintre contribuțiile cele mai importante la implementarea conceptului de libertate religioasă de către prima generație a emigranților pe tărâmul Lumii Noi a fost John Clarke. Acesta nu a lăsat o moștenire semnificativă în ceea ce privește lucrări prin care să militeze pentru libertate religioasă, însă rolul instrumental pe care l-a avut în constituirea unui teritoriu în care cetățenii nu au mai fost constrânși de instituțiile publice să își asume o anumită credință, această contribuție așadar îi conferă lui Clarke un loc în galeria pionierilor libertății religioase în America și, implicit, în întreaga

lume.¹ Încercând să explice lipsa figurii lui Clarke din contextul cercetărilor istorice, politice și religioase legate de mijlocul secolului al XVII-lea din Lumea Nouă, Louis F. Asher identifica posibile motive: fiind foarte ocupat cu chestiunile administrative ce priveau orașul Newport și colonia Rhode Island, Clarke nu a scris prea multe lucruri despre el însuși; apoi, mare parte din actele de la începutul procesului de constituire a acelui teritoriu liber au fost confiscate de trupele britanice care au cucerit orașul Newport în timpul războiului de independență și ulterior pierdute în urma dispariției vasului cu care erau transportate; un alt aspect a fost și lipsa unor descendenți care să fie preocupați de păstrarea și promovarea moștenirii ideatice și practice a lui Clarke.²

Deși Roger Williams este considerat părintele conceptului de libertate religioasă în America, Asher accentuează că John Clarke este cel care l-a „activat”, realizarea însemnată fiind: „prin implementarea filozofiei sale democratice de pionierat și prin libertate religioasă, Clarke a arătat fără echivoc că statul nu trebuie folosit ca un instrument de dominație, ca un agent de disciplinare – și nici ca un ghid care reglementează chestiunile religioase.”³ Pastorul baptist a implementat într-un mod foarte abil principiul enunțat de teologul Ciprian Terinte: „biserica trebuie să fie profetul care îi atrage atenția autorității politice asupra derapajelor sau abuzurilor de care se face vinovată.”⁴

Acest articol își propune să reliefeze principalele aspecte ale aportului pe care John Clarke l-a avut la articularea unui model de comunitate bazată pe principiul fundamental al libertății religioase, atât de relevant pentru multe state chiar în perioada contemporană. După ce vom puncta câteva din evenimentele importante ale devenirii lui Clarke, vom explora

1 Teologul Daniel Fodorean prezintă principalele modele de autonomie și libertate eclezială în articolul „Autonomia și libertatea eclezială. Modele dominante în America și Europa”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Les Arcs, France, Editions IARSIC, Vol. 5, Nr. 1/2017, pp. 156-167.

2 Louis Franklin Asher, *John Clarke (1609–1676): Pioneer in American Medicine, Democratic Ideals, and Champion of Religious Liberty*, Pittsburgh, PA, Dorrance Publishing Company, 1997, p. xii.

3 *Ibidem*, p. 13.

4 Ciprian Flavius Terinte, „Însemnătatea libertății religioase pentru relația dintre biserică și stat, din perspectiva Noului Testament”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Les Arcs, France, Editions IARSIC, 2018, p. 126.

contribuția sa la conceptul de libertate religioasă, precum și la implementarea acestuia în zona care avea să devină statul Rhode Island.

Repere biografice

Sunt destul de puține detalii pe care le cunoaștem despre prima parte a vieții lui John Clarke; născut în anul 1609, în Suffolk, Anglia, ca al șaselea din cei opt copii ai familiei, el a fost botezat în data de 8 octombrie în același an. El a fost căsătorit de trei ori, primele două soții decedând, în timp ce a treia i-a supraviețuit șaisprezece ani.⁵ Deși se cunoaște faptul că John a ajuns în Lumea Noua cu pregătire legală și teologică, precum și ca doctor practicant, nu pot fi afirmate fără îndoială toate locurile unde a studiat; este probabil că a absolvit un program de licență la Colegiul St. Catherine, Universitatea din Cambridge și un program de licență și unul de master la Colegiul Brasenose, Universitatea din Oxford, în 1628, respectiv 1632.⁶ În anul 1629, Clarke publică o concordanță biblică, analitică, iar șase ani mai târziu el apare – cu numele „Johannes Clarcq, Anglus” pe lista absolvenților programului de pregătire medicală din cadrul Universității din Leiden, una din cele mai importante școli medicale ale vremii.⁷

În dorința de a se bucura de libertate religioasă, John Clarke pornește către Lumea Noua ajungând la Boston în luna noiembrie, 1637. Mai târziu avea să își mărturisească marea surpriză pe care a avut-o când a înțeles că în locul acesta nou obiceiurile erau vechi: angrenați în așa-numita „controversă antinomiană” „provocată” de Anne Hutchinson, locuitorii din zona Massachusetts Bay erau divizați într-un mod iremediabil, unii dintre ei fiind nevoiți să ia calea exilului din cauza diferențelor de opinie: „am văzut nu erau în stare să se accepte unii pe alții cu înțelegerile și conștiințele lor diferite...”⁸ Astfel, el se retrage la nord de Boston, însă, după o iarnă foarte rece, decide să meargă mai spre sud ajungând în Colonia Providence,

5 *Ibidem*, pp. 1-4.

6 James Sydney V. (Theodore Dwight Bozeman, ed.), *John Clarke and His Legacies: Religion and Law in Colonial Rhode Island, 1638–1750*, University Park, PA, Pennsylvania State University Press, 1999, p. 168.

7 Thomas Williams Bicknell, *The Story of Dr. John Clarke*, Little Rock, Arkansas, The Standard Baptist Bearer, 2005, pp. 42-43.

8 John Clarke, „Ill Newes from New England”, în Gaustad, Edwin (ed.), *The Baptist Tradition*, Arno Press, 1652. Text online în *Collections of the Massachusetts Historical Society Series 4*, vol. II, Crosby, Nichols & Co., Boston 1854, arhivă pe internet, p. 15.

condusă de Roger Williams, primul baptist american. Fiind bun prieten cu indienii, acesta îi sfătuiește pe Clarke și pe cei care îl însoțeau să cumpere pământ de la băștinași; în acest mod, în martie 1638, au achiziționat insula Aquidneck, care la scurt timp a fost numită Rhode Island, probabil imitând numele insulei Rhodos din Europa. Unul dintre lucrurile făcute înainte de a merge spre insula ce avea să fie cumpărată de Clarke, William Coddington și alții, a fost articularea „Convenției Portsmouth”, în data de 7 martie 1638; documentul, cel mai probabil scris de Clarke, care avea pregătire legală, cât și teologică, era baza pentru fondarea unei colonii care să funcționeze ca un organism politic (*Bodie Politick*) sub autoritate divină și cu legi inspirate din Sfânta Scriptură: „ne vom supune persoanele, viețile și proprietățile noastre față de Domnul nostru Isus Hristos, Regele Regilor și Domnul Domnilor și tuturor legilor Sale desăvârșite și absolute date în Sfântul Său Cuvântul al adevărului, pentru a fi călăuziți și judecați prin acesta. Exod 24:3, 4; 2 Cronici 11:3; 2 Regi 11:17.”⁹

Pe insulă sunt fondate orașele Portsmouth (1638) și la scurt timp Newport (1639) în partea de sud a insulei, iar în 1640 cele două își unesc eforturile de a obține recunoaștere oficială, lucru care avea să se întâmple în urma vizitei lui Roger Williams în Anglia în anii 1643-1644. Dacă într-o fază inițială autoritatea politică, civilă și biserica, grupul de credincioși din Newport sub păstoria lui John Clarke, cele două entități așadar erau într-o strânsă colaborare pentru a asigura implementarea legii divine, după aproximativ un an, conducerea orașului s-a orientat către o formă seculară de guvernare cu legi inspirate din dreptul englez.¹⁰

Activitatea pastorală

Istoricul baptist Robert G. Torbet a susținut că John Clarke a înființat o biserică în Newport în 1638 (deși mai probabil este anul 1639), însă aceasta nu poate fi considerată ca ‘baptistă’ decât începând cu 1648.¹¹ În timp ce perioada fondării unei biserici este corectă – lucrul acesta având loc de îndată ce au fost puse bazele noului așezământ în partea sudică a insulei Rhode Island, și anume Newport, orientarea ‘baptistă’ (titlu ce va fi folosit

9 Thomas Williams Bicknell, *The Story of Dr. John Clarke...*, p. 56.

10 James Sydney V. (Theodore Dwight Bozeman, ed.), *John Clarke and His Legacies: Religion and Law in Colonial Rhode Island, 1638–1750...*, pp. 14-15.

11 Robert G. Torbet, *A History of the Baptists*, Valley Forge, Judson Press, 1963, p. 203.

pentru a descrie anumite biserici începând cu decada 1650) a fost asumată după scurt timp prin două aspecte: dorința de a imita întru totul modelul bisericii primare așa după cum reiese acesta din mărturia Scripturii și respingerea botezului copiilor mici. Afinitatea teologică spre calvinism a lui Clarke a îndreptat biserica pe direcția baptiștilor particulari, însă nu într-un mod rigid, ci având o deschidere față de dialog în întâlnirile din case și permițând și predicatorilor baptiști generali să își expună mesajul.

În 1640, biserica îl recunoaște pe Robert Lenthall ca și pastor sau învățător împreună cu Clarke, primul slujind comunitatea doar câțiva ani; 1641, un grup format din cei mai bogați credincioși pleacă din biserică. Sydney James sugerează că motivul principal al acestei rupturi a fost tocmai asumarea unei orientări baptiste de către biserică: respingerea botezului copiilor mici era unul dintre elementele ce puteau fi asociate cu anabaptiștii secolului al XVI-lea, a căror reputație încă era grav afectată. La mijloc au fost și interese politice, William Coddington cu care Clarke a colaborat bine o perioadă, având o agendă personală de a conduce Newport întreaga sa viață.¹²

Până în 1651, Clarke a activat în biserica din Newport, precum și în alte orașe din Rhode Island sau din apropierea acesteia. În vara aceluși an, Clarke împreună cu doi dintre liderii bisericii din Newport, Obadiah Holmes și John Crandall au vizitat un credincios baptist orb într-o localitate din zona Massachusetts; autoritățile au aflat de eveniment și au surprins pe acești credincioși împreună cu alți câțiva în timpul unei slujbe religioase considerate ilegală. Cei trei au fost arestați, amenințați cu moartea de către guvernatorul zonei, însă în cele din urmă amendați cu sume considerabile, Holmes fiind și biciuit aproape până la moarte, deoarece refuza să accepte ajutorul prietenilor care se oferiseră să îi plătească amenda; acesta considera că acceptarea plătirii amenzii echivala cu recunoașterea vinovăției în dreptul lui în ceea ce privește închinarea în condițiile menționate mai sus.¹³

În toamna anului 1651 a plecat spre Anglia pentru a obține revocarea unei recunoașteri de către autoritățile engleze a poziției de guvernator al coloniei pe viață, precum și pentru obținerea unei carte pentru Rhode Island. Până în 1664, când s-a întors din Anglia, biserica a fost condusă

12 James Sydney V. (Theodore Dwight Bozeman, ed.), *John Clarke and His Legacies: Religion and Law in Colonial Rhode Island, 1638–1750...*, pp. 21-27.

13 John Clarke, „Ill Newes from New England”, în Gaustad, Edwin (ed.), *The Baptist Tradition...*, pp. 15-17.

de Obadiah Holmes și Joseph Torrey, doi dintre liderii bisericii. În timpul petrecut în Anglia, Clarke a predicat în diverse biserici – în majoritatea lor baptiste. În 1656 s-a format o a doua biserică baptistă în Newport, de tipul „Șase principii”, iar în 1671 s-a desprins un grup care a constituit o biserică baptistă de ziua a șaptea. În 1676, biserica avea să piardă pe patru dintre liderii bisericii: Clarke, Torrey, William Weeden și Mark Lukar. Obadiah Holmes a preluat pastorația bisericii până la moartea sa în anul 1682.¹⁴

Carta pentru Rhode Island

În octombrie 1651, Clarke pleacă spre Anglia pentru a obține o carta permanentă pentru Rhode Island, formată în mare parte din două orașe continentale, Providence și Warwick și două pe insulă, Portsmouth și Newport. Entuziasmul său s-a lovit de lipsa de interes a lui Oliver Cromwell, conducătorul suprem al teritoriilor britanice; acesta din urmă era susținut puternic de către bapțiști, care erau prezenți în toate sferile de putere ale aparatului de stat și militar. Doar după ce s-a întors monarhia și Charles al doilea a devenit rege, John Clarke a putut să susțină cauza celor care l-au însărcinat cu această misiune importantă pentru întreg teritoriul Rhode Island.¹⁵

Pe parcursul a doi ani, 1661 și 1662, Clarke a insistat prin petiții și scrisori către curtea regală, reușind un an mai târziu (8 iulie 1663) să obțină mult râvnita cartă pentru Rhode Island. Aceasta avea să fie cea mai modernă și vizionară cartă a vremii, fiind folosită preț de 180 de ani, până în 1843, având astfel cea mai îndelungată perioadă de implementare ca și cartă constituțională din lume și a constituit un reper pentru conceptul de democrație și cel de libertate religioasă. Probabil că însuși Clarke a sugerat formularea pe care regele a folosit-o în introducerea cartei, cuvinte care aveau să devină faimoase prin spiritul lor „profetic”: „este o dorință adâncă în inima lor... să păstreze un experiment plin de viață, ca un stat civil înfloritor... să fie cel mai bine menținut... cu o libertate deplină în preocupările religioase...”¹⁶

14 Albert Henry Newman *A History of the Baptist Churches in the United States*, American Baptist Publication Society, 1898, pp. 108-112.

15 O.K. Armstrong, Marjorie Armstrong, *The Indomitable Baptists. A Narrative of Their Role in Shaping American History*, New York, Doubleday & Co, 1967, pp. 63-64.

16 Rhode Island Royal Charter, 1663, Primary Source Document Transcription,

Mai mult decât atât, cartă continuă prin a garanata pe de-o parte că nimeni nu mai putea fi „molestat, pedepsit, tulburat” pentru credințe diferite, ci în schimb să aibă în măsură totală libertatea de a emite judecăți și de a avea o conștiință care să nu fie forțată de o autoritate exterioară, atâta vreme cât supușii regelui își îndeplinesc obligațiile cetățenești și morale. Rhode Island este recunoscut ca un corp politic „body politic”, ceea ce înseamnă că i se recunoaște dreptul la auto-guvernare prin instituții reglementate tot prin cartă: guvernatori, asistenți ai guvernatorului, frecvența întâlnirilor conducerii coloniei, „Adunarea Generală” care avea reponsabilitatea de a organiza alegeri și a alcătui comisii, dreptul de a da legi care să nu contrazică însă legile Angliei, responsabilitățile curente ale guvernului.

Scopul declarat în Cartă al acestui „experiment” era ca, prin cultivarea unor relații de respect față de indieni și o armonie internă și o relaționare bună față de autoritatea ultimă a britanicilor, precum și prin supunerea în cadrul comunităților de credință, „prin viața lor bună ... ei să îi câștige și să îi invite pe indienii nativi ai țării la cunoașterea și ascultarea față de singurul Dumnezeu adevărat și Mântuitor al lumii.”¹⁷ Cu siguranță că în acest aspect se poate vedea pe de-o parte implicarea directă a lui Clarke în elaborarea cartei, el fiind un om cu o credință profund înrădăcinată în gândirea sa, precum și măiestria liderului baptist de a conferi demersului său și o dimensiune misionară, în contextul unor relații aproape total deteriorate între englezi și băștinași.

Carta acoperă toate aspectele care țin de o organizare bună a coloniei: asigurarea protecției coloniei prin pregătirea unei armate care să se pregătească sau prin posibilitatea de a ataca preventiv orice sursă de pericol, fie ea a unor comunități de băștinași sau a unor vase sau armate ale altor colonii, impunerea unor consecințe pentru cei care nu ascultă legea, reglementări ale pescuitului, ale vânării balenelor, plantării viței-de-vie, imperativul plătirii taxelor către Rege, trasarea granițelor care îi despărțeau de vecini.¹⁸ La acea vreme, aceasta era cea mai liberală cartă oferită de curtea regală britanică vreunui dintre coloniile supuse coroanei.

Rhode Island State Archives, <https://www.sos.ri.gov/assets/downloads/documents/RI-Charter-annotated.pdf>, accesat 5 septembrie 2021, p. 2.

17 *Ibidem*, p. 6.

18 *Ibidem*, pp. 9-14.

Concluzie

John Clarke a fost o personalitate complexă a complicatei lumi din secolul XVII; viziunea sa pentru o lume în care fiecare cetățean să poată experimenta libertate religioasă l-a determinat să își asume un rol esențial în obținerea celei mai avantgardiste carte eliberate de coroana britanică. Pasiunea lui Clarke pentru libertate religioasă a izvorât dintr-o convingere profundă că aceasta este un dar divin¹⁹, pe care avem responsabilitatea să îl asigurăm tuturor cetățenilor dintr-un stat ce își îndeplinește menirea. Deși a fost un lider baptist cu puține lucrări scrise, Clarke merită cu prisosință un loc de cinste în galeria marilor luptători pentru dreptul fundamental pentru libertate religioasă.

Bibliografie selectivă:

- Armstrong, O.K.; Armstrong, Marjorie, *The Indomitable Baptists. A Narrative of Their Role in Shaping American History*, New York, Doubleday & Co, 1967.
- Asher, Louis Franklin, *John Clarke (1609–1676): Pioneer in American Medicine, Democratic Ideals, and Champion of Religious Liberty*, Pittsburgh, PA, Dorrance Publishing Company, 1997.
- Bicknell, Thomas Williams, *The Story of Dr. John Clarke*, Little Rock, Arkansas: The Standard Baptist Bearer, 2005.
- Clarke, John, „Ill Newes from New England”, în Gaustad, Edwin (ed.), *The Baptist Tradition*, Arno Press, 1652. Text online în *Collections of the Massachusetts Historical Society Series 4*, vol. II, Boston, Crosby, Nichols & Co., 1854.
- Fodorean, Daniel, „Autonomia și libertatea eclezială. Modele dominante în America și Europa”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Les Arcs, France, Editions IARSIC, Vol. 5, Nr. 1/2017, pp.156-167.
- James, Sydney V. (Theodore Dwight Bozeman, ed.), *John Clarke and His Legacies: Religion and Law in Colonial Rhode Island, 1638–1750*, University Park, PA, Pennsylvania State University Press, 1999.

19 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Om-Demnitare-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019, pp. 201-215; Idem, „Religious liberty – a natural human right”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Editions IARSIC, Les Arcs, France, 2015, pp. 595-608.

- ✦ Newman, Albert Henry, *A History of the Baptist Churches in the United States*, American Baptist Publication Society, 1898.
- ✦ *Rhode Island Royal Charter, 1663*, Primary Source Document Transcription, Rhode Island State Archives, <https://www.sos.ri.gov/assets/downloads/documents/RI-Charter-annotated.pdf>.
- ✦ Rotaru, Ioan-Gheorghe, „Religious liberty – a natural human right”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Les Arcs, France, Editions IARSIC, 2015, pp. 595-608.
- ✦ Rotaru, Ioan-Gheorghe, *Om-Demnitare-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019.
- ✦ Terinte, Ciprian Flavius, „Însemnătatea libertății religioase pentru relația dintre biserică și stat, din perspectiva Noului Testament”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Les Arcs, France, Editions IARSIC, 2018.
- ✦ Torbet, Robert G., *A History of the Baptists*, Valley, Forge: Judson Press, 1963.